

Mladší generace Plzeňské historické školy a Václav Mentberger

Naděžda MORÁVKOVÁ

Abstract: The article deals with the so-called younger Pilsen historical school and one of the important representatives of its non-academic branch, Václav Mentberger. The Pilsen historical school was an informal association of historians working mainly within the Archive of the City of Pilsen and the West Bohemian Museum in Pilsen. The leaders of this association Dr. Fridolín Macháček and Dr. Miloslav Bělohlávek also supported cooperation with lay historians. Václav Mentberger was the chief inspector of railways in the civilian profession. As part of his hobby, however, he built the foundation of the regional Museum in Kasejovice and left behind a remarkable historiographical work.

Key Words: Pilsen historical school; Václav Mentberger; Archive of the City of Pilsen; Museum in Kasejovice

Pojem Plzeňská historická škola použil v odborných kruzích poprvé sám Miloslav Bělohlávek, když jím ve své studii *Historiografie Plzně*, uveřejněné v časopisu *Muzejní a vlastivědná práce*,¹⁾ označil moderní plzeňské dějepisectví. Za zakladatele Plzeňské historické školy považoval Josefa Strnada a Fridolína Macháčka, jejich pokračovatele pak nazval mladší generací tohoto neformálního sdružení. Od té doby se termín objevuje ještě několikrát v různých textech zabývajících se plzeňskou historiografií 20. století.²⁾ Podstatným přínosem Josefa Strnada jako tvůrce Plzeňské historické školy byl vstup skutečné vědecké erudice do plzeňského dějepisectví. Působení tohoto exaktního faktografa, pozitivistického historika, jenž nade vše ctil předně vědeckou práci s pramenem, za nímž neváhal cestovat i za hranice, bylo pro Plzeň skutečným mezníkem v dějinách dějepisectví. To, že k němu brzy přibyl další odborník vyškolený Gollovými žáky na Univerzitě Karlově, stejně usilovný a erudovaný, Fridolín Macháček, pak rozhodlo o směru vývoje plzeňského dějepisectví ve dvacátém století.

Plzeňskou historickou školu, jak ji dnes vnímáme, tedy tvoří starší generace historiků, a to Josef Strnad a Fridolín Macháček, její laickou větev pak Ladislav Lábek, a dále mladší generace historiků – Miloslav Bělohlávek,

1) Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Historiografie Plzně. Příspěvek k metodice dějin českých měst*, Muzejní a vlastivědná práce 9, č. 3, 1971, s. 161.

2) Jindřich VACEK, *Šedesátiny Miloslava Bělohlávka*, Mínulostí Západočeského kraje 19, 1983, s. 183; Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeň a její historiografie jako příklad městského dějepisectví*, Zprávy kabinetu regionálních dějin katedry dějepisu PeF v Plzni 3, 1989, s. 11.

Adolf Zeman, Václav Čepelák, Václav Jílek a Jaromír Kovář, stejně jako mladší neškolená větev: Bedřich Štiess, Václav Mentberger, Jiří Zykmund a Jan Fridrich. K mladší Plzeňské historické škole ještě volně řadíme historiky spojené západočeskou pobočkou Československé historické společnosti při ČSAV, a to Jindřicha Vacka a Vojtěcha Laštovku, či Vladimíra Bystrického.³⁾ Pojítkem jim byla především společná práce na dobových úkolech regionálních dějin, tedy na dějinách města Plzně a na dějinách tehdejšího Západočeského kraje. Věnujme se nyní charakteristice sdružení, která ukáže shodné rysy práce příslušníků školy i jejich společné vědecké působení a společné projekty.

Pokud budeme blíže zkoumat metodologii Plzeňské historické školy, zjistíme, že její kořeny jsou spjaté s národní školou gollovskou, tedy s její druhou a třetí generací. Již u Fridolína Macháčka, a u představitelů mladší generace Plzeňské školy historické pak zcela evidentně, můžeme pozorovat značný příklon k hospodářské a sociální tematice a historické demografii. Tento materiální determinismus ve vyprávění o dějinách bývá vysvětlován obecným rozšířením materialistického nazírání světa ve 20. století a všeobecnou krizí duchovna, spojenou i s nebyvalým nárůstem ateismu jako podstatné součásti filozofických východisek pro uchopování přítomnosti i minulosti. Plzeňský kraj patřil ve dvacátém století k nejméně ateistickým regionům státu. Mezi jednotlivými představiteli Plzeňské historické školy jsou zásadní rozdíly v otázce víry v duchovno, ty však nehrají velkou roli, neboť mluvíme-li o ateismu, myslíme ateismus jaksi univerzální, skrytě prostupující celou etapu vývoje moderní společnosti a vytvářející prostor pro nadhodnocování materiálu. První světová válka zničila dosud uznávaný historismus a pozitivní výklady smyslu dějin. Předznamenala konec osvícensko-pozitivistického diskurzu 18. a 19. století. V mnohých pracích Plzeňské historické školy se odrážejí hospodářské a sociální dějiny, jsou pojímány jako prvotní a teprve z nich pak vyplývají politické dějiny. Meziválečný i poválečný historický materialismus, který se u nás nakonec po únoru 1948 stal kánónem oficiální historiografie, působí svou všudypřítomností na všechny autory bez výjimky, ať už se s ním ztotožňují, nebo se proti němu profilují. Mimochodem, i v rámci světové historiografie lze pozorovat značný zájem o historii hospodaření, výroby, řemesla, fungování ekonomicko-sociálních systémů v různých fázích vývoje minulosti.

Témata, která jsou předmětem odborného zájmu příslušníků Plzeňské historické školy, se příliš neliší od oblíbených námětů v obecné historiografii tehdejší doby ani od tematického zaměření národního dějepiscectví ve dvacátém století. V popředí zájmu stojí hospodářské dějiny měst a vrchnostenského hospodaření na venkově, zkoumání počátku kapitalistického podnikání, dějiny průmyslu, dějiny sociálních hnutí, zejména nevolnická povstání po třicetileté

3) Karel ŘEHÁČEK, *Československá historická společnost a její západočeská pobočka*, Archivní časopis 68, č. 3, 2018, s. 243–257.

válce, husitská doba, doba revoluce 1848 a národního obrození vůbec. Oblíbená je rovněž problematika demografická, zejména různé změny počtu obyvatel po válkách či morových ranách, často ještě ve spojitosti s ekonomickými důsledky. Uměle je režimní objednávkou navyšována frekvence tematiky dělnického hnutí, ale je nutné zdůraznit, že mladší Plzeňská historická škola jako celek relativně dobře vzdorovala tlaku doby. Miloslav Bělohlávek věnoval tematické skladbě poválečné plzeňské historiografie značnou pozornost, vypracoval dokonce seznam žádoucích témat, která měla být přednostně Plzeňskou historickou školou povšimnuta, a uveřejnil ho ve *Zpravodaji kabinetu regionálních dějin*.⁴⁾ Sám se pak snažil část z nich zpracovat. Avšak témata, která byla dobově nepřipustná, zůstala bílými místy plzeňské historiografie. Částečně se začala zpracovávat až po roce 1989 a mnohá čekají na své autory dodnes.

Badatelky postupovali příslušníci Plzeňské historické školy klasickými metodami – empiricko-realistickým vytěžením tradičních historických pramenů, před tím podrobených přísné objektivní kritice a verifikaci věrohodnosti. Nutné k tomu bylo posouzení provenience pramene, komparace s dalšími prameny a informacemi, povinná byla skepse k převzatým tvrzením. Ústní pramen byl a priori považován, byť byl správně vědecky ošetřen, za méně cenný ve srovnání s pramennou hodnotou archiválie, např. úřední provenience. Ne náhodou se mladší Plzeňská historická škola soustřeďovala v archivní badatelně, ne náhodou byli její představitelé okouzleni pomocnými vědami historickými, které pomáhaly analyzovat jimi ceněný, tedy především archivní pramen. Pozorujeme značnou důvěru v poznatelnost historické pravdy. V oblasti oblíbených demografických studií, jimiž se zabývali Bělohlávek, Zeman, ale i Čepelák a později Vacek, bývala hojně užívána statistika. Její výsledky představovaly historickou realitu. Co nejuplněnější a realitě nejbližší faktografie byla nejenom metodou, ale současně i cílem a výstupem bádání.

Předpokládat prvotnost materiální stránky lidského bytí před sociálním i duchovním dopadem téhož není ani zdaleka jen výsada marxistické historiografie. Její pozitivistická předchůdkyně a neopozitivistická souputnice vychází z totožných premis. Detailní, až minuciózní pitvání vybraného pramene, nesoucího hospodářské informace, snaha, aby byl všestranně vytěžen, jak to můžeme pozorovat zejména u Zemana a Bělohlávka, kteří zkoumání pramenů městského hospodaření věnovali značný prostor ve svém bádání, jsou zcela typickým jevem v metodologii užívané příslušníky Plzeňské historické školy. Víra v odhalitelnost historické pravdy touto metodou je u nich evidentní a je to rys, který je nejvíce vělehuje do generace Gollových pokračovatelů a žáků.

Další pozorovatelnou vírou je předpoklad stálého materiálního, a tím i společenského pokroku. Tito historikové ve svých pracích nenaznačují v daném smyslu žádné pochybnosti, stejně jako jejich někdejší spolužáci a později

4) Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeň a její historiografie jako příklad městského dějepiscetví*, s. 11–12.

kolegové věnující se podobné problematice v jiném regionu, či v rámci národních dějin. Dobový vědecký diskurz je v tomto jednotný. Kdo přicházel pochybovat o dějinném pokroku, lehko získal renomé konzervativního staromilce. Takovou nálepku si například vysloužil Ladislav Lábek. I on byl synem své doby, ale měl navíc jakýsi bytostný idealismus a romantický historismus, který byl u něho, na rozdíl od jeho vysokoškolsky vzdělaných a masarykovsky realistických kolegů, chtějících dělat čistou vědu, právě tím faktorem, který ho chránil před samozřejmostí důvěry v pokrokovost našeho dějinného směřování. Jeho lkaní nad „znešvafováním“ památek, ale hlavně nad zánikem staré (dobovým slovníkem a z hlediska tehdy předpokládaného dějinného pokroku píše zastaralé) Plzně je toho důkazem. Za úvahu by stálo zjištění, nakolik se Lábek vlastně přiblížil nejmodernějším historiografickým směrům, rezignujícím na vědeckou exaktnost a shledávajícím právě např. folklór pramenem se srovnatelnou pravdivostní výpovědní hodnotou, jakou hledá pozitivistický historik u archiválie či vykopávky. Skepse k samozřejmosti pokrokového směřování industriální společnosti Lábkova tímto moderním trendům přibližovala stejně jako zájem o dějiny každodennosti či dějiny z pohledu jedince, a to na rozdíl od oficiální historiografie, kterou tou dobou zajímaly dějiny odosobněné – politické, v lepším případě sociální a ekonomické, ale vždy kolektivní až masové.

Celou mladší Plzeňskou historickou školou postupovalo identifikační znamení českého historika dvacátého století – přísně národní princip nazírání dějin. Jde už o zažitý, snad genově děděný syndrom naší kultury, umocněný Palackého kánony a rozvíjený gollovskou generací. U zvažované generace historiků ještě samozřejmě posílený jejich životními zážitky za druhé světové války. Projevil se např. v potřebě vysvětlování skutečnosti, zda byla hospodářská Plzeň na počátku 19. století městem německým či českým, ve zdůrazňování národnostních údajů tam, kde nejsou nezbytně relevantní, apod. Plzeňské dějepiscevtví ostatně takové otázky řešilo vzhledem k nevelké vzdálenosti města od historických hranic státu poměrně hojně. Těžko bychom však mohli u této generace požadovat jiný přístup.

Specifičností části mladší generace Plzeňské historické školy je poměrná apolitičnost a jistá snaha vyhýbat se ideovému tlaku režimu. Kruhu kolem Bělohlávka se to v rámci možností doby dařilo relativně dlouho, až do nástupu normalizace. Na druhou stranu je však nutné konstatovat, že i přesto, že Plzeňská historická škola metodologicky vychází z meziválečných gollovských principů, principy a postupy historického materialismu a dobová marxistická rétorika se jejich textům nemohly zcela vyhnout. Teze o principu střídání formací na základě konfliktu výrobních sil a výrobních vztahů či marxistické periodizační principy jsou samozřejmě v Plzni totožné s celostátním historickým diskurzem v té době.

Vzhledem k specifitě regionálního dějepisectví se nesetkáme u Plzeňské historické školy s citací ze zahraniční literatury, nelze tedy o této skutečnosti ani o povědomí příslušníků školy o nejnovějších trendech moderní historiografie ve světě nic konstatovat. Soudíme ale, že vzhledem k obtížné dostupnosti zahraniční literatury v padesátých letech byla v Plzni situace obdobná jako všude jinde ve státě. Naproti tomu můžeme ke cti mladší generace Plzeňské historické školy konstatovat, zde především opět díky Miloslavu Bělohávkovi a Adolfu Zemanovi, že byla badatelná archivem postupně velmi dobře vybavována základní vědeckou literaturou od Ottova či Riegrova slovníku po bohatou literaturu regionální. Jako zdroj starších publikací pořizovaných do badatelný nebyl zavržen tehdy ani antikvariát. Pro srovnání uvedme, že vědecká knihovna ještě dlouho poté nedisponovala regionální badatelnou, o muzeu, jehož knihovna po odstěhování knihovny Čiperovy musela vystačit se zbytky knihovny umělecko-průmyslového oddělení, ani nemluvě. Je také zajímavé povšimnout si skutečnosti, že u příslušníků mladší Plzeňské historické školy z okruhu Archivu města Plzně se nesetkáme příliš se samoučelnou citací dobových prominentních autorit, což bylo jinak pro danou dobu poměrně netypické.

Starší generace Plzeňské historické školy nedospěla k syntéze. Macháček byl klasický analytik a monografista. Věděl to o sobě a vnímal to jako generační hendikep střední gollovské školy. Do značné míry ovšem mu byla tato skutečnost vnucena dobou, okupační cézura a následně, pro Macháčka ne příliš ideální, badatelské podmínky jistě nebyly pro syntetické snažení motivující. Mladší Plzeňská historická škola byla naopak prací na syntéze sjednocena. Vydáním prvního dílu *Dějiny Plzně*⁵⁾ dokonce vrcholil její nejdůležitější období. Přestože se jednotliví představitelé školy zabývali stejně detailistickými a minuciózními studii jako před tím Macháček či jiní gollovci z doby meziválečné, díky promyšlenému rozdělení oblastí dlouhodobého odborného zájmu, díky výběru dalších odborníků, kteří byli přizváni ke spolupráci, a díky skutečné týmové práci se nakonec podařilo syntézu vytvořit. Jakkoli je dnes již překonaná, zůstane důležitým mezníkem ve vývoji plzeňské historiografie. Koneckonců, pro starší dějiny bychom asi stěžejně sehnali lepší faktografii, než jakou vytvořila perfekcionista Plzeňská historická škola. Každý další syntetik bude muset s *Dějiny Plzně* pracovat.

Nejspíše bychom u exaktních vědců Plzeňské historické školy předpokládali jakousi akademickou odtažitost a despekt k laikovi. Opak je pravdou a vyplývá to i ze skutečnosti, že jsou jimi ke spolupráci zváni i ne-akademici. Také vztah k veřejnosti a osvětové práci byl zejména u Miloslava Bělohávka, ale nejen u něj, příkladný. Vycházel z víry v poučeného občana, který bude dobrým uchovatelem své minulosti. Proto věnoval osvětové práci značnou část svého snažení. Popularizoval plzeňské dějiny, kde se dalo. I své odborné práce

5) *Dějiny Plzně. Od počátků do roku 1788. 1. díl*, Plzeň 1965.

psal jazykem každému srozumitelným. Vážil si historie, takže si vážil i jejího tvůrce a nositele – člověka. Nadřazený akademismus nebyl vlastní ani jemu, ani jiným příslušníkům mladší generace Plzeňské historické školy. Jeho příklad působil na ostatní historiky regionu.

Poválečná Plzeňská historická škola nebyla sjednocena žádným písemným manifestem či programem. Šlo o volné seskupení, tmelené osobností Miloslava Bělohávky a archivní badatelkou, později také západočeskou pobočkou Československé historické společnosti při ČSAV, prací na *Dějínách Plzně*, ale zejména povědomím společného dobrovolného úsilí pramenícího z plzeňského patriotismu a úcty k historické vědě, z touhy zaplnit bílá místa plzeňského dějepiscetví. Za jistou náhradu programových statí bychom mohli možná považovat metodologické texty Bělohávkovy a Zemanovy, nebo pak v pozdějším období plány práce pobočky.^{6]} Otázkou však je, je-li nutně takovou písemnou proklamací společných názorů shánět. Odborné práce představitelů mladší Plzeňské historické školy mluví za ně.^{7]}

Neakademická větev mladší plzeňské historické školy aneb Historikové a archiváři ze zájmu a nadšení

Již jsme zmínili jistý osobitý rys plzeňské historiografie, totiž skutečnost, že se v řadách jejích tvůrců setkáme jak s díly odborníků s akademickým vzděláním, tak i s dílem nadšených a pilných laiků, jejichž erudovanost udivuje a kteří jsou nejednou stavěni na roveň odborným dějepiscům Plzně. Oba tyto proudy zpravidla úzce spolupracovaly a pomáhaly si, nebo se alespoň navzájem respektovaly. Na počátku stál laický plzeňský kronikář a milovník starožitností Martin Hruška, po něm neakademickou větev školy úspěšně reprezentoval neúnavný sběratel plzeňských historických příběhů, pověstí, starožitností, novinář a plzeňský patriot Jaroslav Schiebl a celá linie pak vrcholila těžko docenitelným dílem Lábkovým. Ladislav Lábek, zakladatel plzeňského Národopisného muzea, obchodník, vlastivědný pracovník, zakladatel a vydavatel vlastivědného periodika *Plzeňsko* a v oboru historie „nadšený autodidakt“, jak jej nazval Miloslav Bělohávek,^{8]} se sice díky svým stykům s akademickým prostředím nakonec přiblížil klasické vědecké linii, přesto však neztratil ony hodnoty, které laickou historii každodenního života činí vůči akademické pozitivistické historiografii minulého a předminulého století odlišnou, životascopnější, čtivější a z dnešního pohledu dokonce modernější a progresivnější. Lábek vlastně předběhl dobu.

6] Např. Miloslav BĚLOHLÁVEK, *K problematice studia cen nemovitostí v 15. a 16. století do doby předbělohorské*, Zápisky katedry československých dějin filosofické fakulty UK 6, 1963, s. 147–167.

7] Blíže o Plzeňské historické škole Naděžda MORÁVKOVÁ, *Miloslav Bělohávek a Plzeňská historická škola*, Plzeň 2008.

8] M. BĚLOHLÁVEK, *Plzeň a její historiografie jako příklad městského dějepiscetví*, s. 10.

V případě mladší Plzeňské historické školy dokonce došlo ke splnutí akademické a laické větve školy v jednotný pracovní tým. K historikům autodidaktům spjatým s touto školou řadíme především okruh laiků sdružených kolem Archivu města Plzně v padesátých a šedesátých letech dvacátého století. Organizační a mentorskou roli zde aktivně plnil tehdejší ředitel archivu Milošlav Bělohlávek. Do okruhu jím vedeného a směřovaného patřili především již zmínění Václav Mentberger, Bedřich Štiess, Jan Fridrich a Jiří Zykmond. Ti všichni, ač se již dříve zajímali o dějiny Plzně, našli k sobě vzájemně cestu a odborné souznění právě prostřednictvím plzeňské archivní badatelný. Tuto stať věnuji prvnímu z nich – Václavu Mentbergerovi.

Václav Mentberger (1886–1969)

Václav Mentberger se narodil v Kasejovicích roku 1886. Podle jeho vlastních výzkumů rodinné genealogie rod Mentbergerů pocházel z Tyrolska a původní jméno znělo Mompergker. Jeho prapředek se dostal do Čech na sklonku třicetileté války, roku 1646, jako lesník hraběte Adama Matyáše z Trauttmansdorffu. Sloužil nejprve na panství ve Lnářích, pak v nedalekých Kasejovicích.⁹⁾ Německé příjmení se v různých pramenech z Kasejovicka objevuje v deformovaných podobách – Mänberger, Memperkr, Mempergr, Membreger, Mentperger či dokonce Nempengr – a ustálilo se na tvaru Mentberger až v 19. století.¹⁰⁾ Kasejovičtí Mentbergerové byli vesměs řemeslníci, ševci, pekaři, řezníci, ale zastávali i významné zastupitelské funkce radních, písařů či dokonce purkmistrů. Ševcovství v Kasejovicích se věnoval i otec Václava Mentbergera, rovněž Václav (narozen roku 1840 v Kasejovicích, zemřel roku 1895 tamtéž). Václav Mentberger st. zplodil s manželkou Josefou, rozenou Boušovou, celkem pět dětí.¹¹⁾ Dospělosti se však dožili jen dva synové, Václav a o dva roky mladší Eduard. Ostatní děti zemřely v raném věku na psotník.¹²⁾ Václav Mentberger se narodil 7. ledna 1886 v Kasejovicích. Jako dítě trávil hodně času s babičkou z matčiny strany, na jejíž vyprávění i v dospělosti rád vzpomínal. Obecnou školu absolvoval též v Kasejovicích a patřil vždy k premiantům.¹³⁾ Roku 1897 byl Václav Mentberger přijat na reálné gymnázium v Praze v Křemencové ulici. Rok poté přestoupil na reálné gymnázium v Příbrami a od roku 1901 na českou

9) Archiv města Plzně, fond LPV Václav Mentberger, inv. č. 530, karton 420 – *O Mentbergrech v Kasejovicích*. Rukopis, nestránkováno.

10) Tamtéž.

11) Městský úřad Kasejovice, *Kniha narozených – Kasejovice 1883–1928*, sv. Cc, s. 36.

12) SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, Archiv města Kasejovice, *Pamětní kniha města Kasejovice 1922–1990*, s. 600.

13) Tamtéž, inv. č. 840, karton 133 – školní zprávy.

reálku v Plzni ve Veleslavínově ulici. Zde pak v roce 1905 složil, napodruhé, zkoušky dospělosti, tedy maturitu.^{14]}

Po maturitě Mentberger krátce působil jako učitel obecné školy v Kasejovicích.^{15]} V roce 1906 absolvoval jednoroční vojenskou službu v Tridentu v Tyrolsku.^{16]} Roku 1908 nastoupil k c. k. státním drahám a zde pak na různých postech a za všech následujících změn názvu drah působil celou svou pracovní kariéru, až do roku 1947. Začínal jako řadový úředník, ale postupně se vypracoval až na ředitelství státních drah v Plzni, do funkce vrchního inspektora. V roce 1941 byl nuceně penzionován německou správou drah, ihned po osvobození se však do zaměstnání vrátil.^{17]} Roku 1933 vstoupil Václav Mentberger do manželského svazku s Helenou Vítkovou, kolegyní z práce. Vzhledem k vyššímu věku se Mentbergerovi rozhodli potomky již nepočít. Bydleli v Plzni, ve Skřetově ulici, léto ovšem trávili vždy v Mentbergerových rodných Kasejovicích, kde si pronajímali domek v Martinské ulici.^{18]}

Po odchodu do výslužby se mohl Mentberger plně věnovat svým celoživotním zálibám, jež dosahovaly skutečně úctyhodného rozsahu. Vždy ho lákala historie a vlastivěda, zejména minulost regionu, kde žil. Byl pověřen vedením obecní kroniky v Kasejovicích, což činil pečlivě a pilně až do roku 1964. Stejně pečlivě uspořádal místní archiv. Rád cestoval za památkami a stejně rád o historii i svých výpravách za poznáním přednášel. Cestování mu jako zaměstnanci drah usnadňovala volná jízdenka. Navštívil tak téměř celou Evropu a severní Afriku. K jeho koníčkům lze řadit i hudbu. Svou rozsáhlou sbírku hudebnin, pečlivě uspořádanou, přenechal Mentberger Archivu města Plzně, se kterým se velmi sblížil a k jehož řediteli Miloslavu Bělohlávkovi ho poutalo vzácné životní přátelství. Bělohlávek byl Mentbergerovi odborným poradcem, mentorem a konzultantem. Mentberger na oplátku pilně pomáhal pořádat plzeňský archiv. Podílel se rovněž autorsky na prvním průvodci po archivních fondech z roku 1954.^{19]}

Václav Mentberger byl obdivuhodným sběratelem. S vášní sbíral známky, etikety zápalkových krabiček, starožitnosti a různé historické památky, kuriozity, minerály. Kvůli svým sběratelským zálibám podstoupil často nemalé finanční oběti. Ze sbírek pak vytvořil úctyhodnou kolekci, kterou rád zpřístupňoval veřejnosti. V rámci metodologie své sbírkové a národopisné činnosti se později

14] Tamtéž – vysvědčení maturitní.

15] Tamtéž – pověření k učitelské praxi; Archiv ZŠ Kasejovice. Kronika obecné školy do r. 1925, s. 137.

16] SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, Archiv města Kasejovice, Pamětní kniha města Kasejovice 1922–1990, s. 379.

17] Tamtéž.

18] Marie SEKÁČOVÁ, *Václav Mentberger a vznik muzea v Kasejovicích*, Diplomová práce FPE ZČU v Plzni, Plzeň 2012, s. 16.

19] Miloslav BĚLOHLÁVEK – Adolf ZEMAN – Václav MENTBERGER, *Městský archiv v Plzni. Průvodce po archivu*, Plzeň 1954 (=Prameny a příspěvky k dějinám Plzně a Plzeňska 9).

nechal inspirovat i zmíněným plzeňským matadorem neakademické historiografie Ladislavem Lábkem, iniciátorem a tvůrcem plzeňského Národopisného muzea. Po Lábkově vzoru a s jeho metodologickou radou také své sbírky třídil a připravil k expozici. Cenné rady a zkušenosti v oblasti historie i muzejnictví čerpal i od dalšího významného příslušníka Plzeňské historické školy – Fridolína Macháčka, který byl vždy ochotný mladším historikům, nehledě na to, zda amatérským či akademicky vzdělaným, poskytnout cenné rady. Macháček docházel do plzeňského městského archivu až do své smrti a v počátcích cennými radami pomáhal i mladému řediteli Miloslavu Bělohávkovi.

Vraťme se však k Mentbergerovým sbírkám. Mezi nejruznějšími předměty převážně umělecko-průmyslového charakteru najdeme v jeho kolekci sklo, kameninu, porcelán, kovové předměty, nábytek, dýmky,^{20]} výšivky, plasty, ale také knihy, mapy, pohlednice, fotografie, plakáty, noviny a časopisy. Veškeré sbírky, jež dnes tvoří základní fond Muzea v Kasejovicích, Mentberger pečlivě utřídil a opatřil soupisem.^{21]}

K nejvýznamnějším předmětům ze sbírky skla patří české foukané barevné figurky a předměty z kouřového skla z Nové Hutí pod Nižborem, skleněné tabatěrky a křišťálové nápojové sklo. Dalšími zajímavými předměty ve sbírce jsou kuchyňské a lékárnické nádoby z cínu, kameniny a keramiky, regionálního i zahraničního původu. Z místních produktů zmíníme např. nádobí z Chloumku u Kasejovic či plzeňskou keramiku podniků Khüry a Dubský. Nejobjemnějšími sbírkovými předměty byl nábytek. Jde vesměs o lidový selský nábytek, malovaný, většinou opět regionálního původu – např. malovaná skřín z Hradiště u Kasejovic z roku 1837, selská skřín z Janovic nad Úhlavou počátku 19. století, rovněž malovaná, truhly selské i cechovní, cínovníky, misníky, prádelníky, malovaná postel chebského typu či vyřezávaná sedací souprava pocházející z kasejovické fary.

Do sbírky patří i díla výtvarná, např. litografie Františka Roschera, malíře a restaurátora z 19. století, zajímavá plátna s regionálními motivy z tvorby kasejovického lékárníka Augustina Waltra či litinové plakety s vlasteneckými motivy vyrobené v železárnách Klabava u Rokycan. Plastiku pak zastupují porcelánové a keramické sošky náboženských motivů, busty T. G. Masaryka z podbořanské keramické továrny nebo např. lidové řezbářské výtvary. Specialitou Mentbergerových sbírek jsou již zmíněné „kasovky“, dýmky, které se v Kasejovicích řemeslně vyráběly v 18. století. Unikátním materiálem bylo dřevo z březového kořene. Sbírkou Mentbergerových kasovek však doplňovaly i další dýmky, porcelánové a dřevěné. Jsou dodnes k vidění v kasejovickém muzeu.

Stejně jako plzeňský Ladislav Lábek a jeho sestry sbíral i Václav

20] Cenné jsou zejména tzv. kasovky, místní raritní dýmky z březového kořene. Štěpánka LÖFFELMANNOVÁ, *Václav Mentberger (1886–1969)*, Jižní Plzeňsko 5, 2007, s. 21.

21] Václav MENTBERGER, *Popis starožitných sbírek Václava Mentbergera*. Soukromý archiv rodiny Bělohávkových. Strojopis – kopie.

Mentberger regionální výšivky, výšivkářské vzorníky a návody. Vedle několika vzácných cizokrajných exponátů z Alžíru, Maroka, Japonska či Itálie nashromáždil zajímavou kolekci výšivek z Kasejovicka. Do Mentbergerových sbírek patří také zajímavé militárie z dob Rakouska–Uherska, památky na české legionáře z první světové války či různé historické střelné i chladné zbraně. Rozsáhlá je jeho sbírka hudebnin, dobových plakátů, pohlednic, fotografií. Najdeme zde např. unikátní notový materiál pěveckého spolku Kasejovic, založeného roku 1862 nebo výtisk *Kancionálu českého* od Matěje Václava Šteyera z roku 1712. Kancionál původně náležel kúru kasejovického kostela sv. Jakuba. Ve sbírkách byly i zajímavé hudební nástroje kasejovických lidových hudebníků či sbírka pohlednic baronky z Lilgenau ze Lnář. Mentberger nashromáždil také unikátní knihovnu regionální literatury, vlastivědné, historické a různé jiné práce se vztahem ke Kasejovicku i lokální periodika.

Patrně nejzajímavější část Mentbergerových sbírek tvoří judaica, předměty se vztahem k židovské kultuře. Jsou to zejména rituální předměty – kovové ukazovátka jad, rituální trubky šofary, železná pokladnička na milodary, svícny, meil, tedy pláštík na tóru, modlitební tality a tfiliny, výtisky tóry, sederové mísy, kalichy pro šábes a další zajímavé exponáty. Předměty sbíral příležitostně od přátel a sousedů v Kasejovicích a okolí, na půdě samotné synagogy, v níž budoval muzeum, ale např. i v nedalekých Mirovicích či při svých cestách. Zajímavé jsou i fotografické a písemné dokumenty z dějin židovské komunity v Kasejovicích. V rámci těchto pramenů lze najít i dopisy z terezínského ghetta.

Své sbírky se Václav Mentberger vždy snažil zpřístupňovat. První pokusy v tomto směru podnikl již ve třicátých letech dvacátého století. Tehdy byly sbírky umístěny v Měšťanské škole v Kasejovicích a přístupné s vědomím ředitele školy. O svátcích pak zájemce provázel sám Mentberger.^{22]} Jeho snem ovšem bylo vybudovat skutečné muzeum. K jeho zřízení si vybral budovu staré kasejovické synagogy. Nebylo ovšem jednoduché sen realizovat, doba nebyla takové činnosti příznivá. Musel podstoupit dlouhá jednání se Židovskou náboženskou obcí v Plzni a v Praze^{23]} a teprve v roce 1945 se Mentbergerovi podařilo po dohodě se židovskou obcí sbírku přestěhovat do budovy synagogy. Zde kolekce začal systematicky pořádat a dle možností zpřístupňovat. Otevření skutečného muzea se však nedočkal. Na sklonku života celé své dílo odkázal tehdejšímu Místnímu národnímu výboru v Kasejovicích s přáním zpřístupnit je muzeální cestou.^{24]} Národní výbor nechal sbírky inventarizovat a následně převést do depozitáře blovického okresního muzea. Po náročné inventarizaci se pak roku 1977 vrátily do Kasejovic a byly dočasně uskladněny v budově

22] Marie SEKÁČOVÁ, *Václav Mentberger a vznik muzea v Kasejovicích*, s. 50.

23] Štěpánka LÖFFELMANNOVÁ, *Václav Mentberger*, s. 21.

24] Spisovna Městského úřadu Kasejovice, *Knihna přírůstků*.

pošty. Zpět do budovy synagogy se část kolekce dostala v roce 1978, kdy zde byla otevřena malá expozice u příležitosti oslav stého výročí povýšení Kasejovic na město a stého výročí založení místního sboru dobrovolných hasičů.^{25]}

K otevření kasejovického muzea ovšem došlo až po roce 1989. Práce na opravě objektu, synagogy z roku 1721, začaly roku 1993, pod odborným vedením blovickeho malíře a restaurátora Josefa Červenky a pod dohledem plzeňských památkářů. V následujícím roce již mohlo dojít k instalaci expozice, již byl pověřen Mgr. Josef Koželuh z Okresního muzea Plzeň – jih se sídlem v Blovicích, které se ujalo úkolu zřízení muzea za pomoci a dohledu Západočeského muzea v Plzni. To zapůjčilo do Kasejovic i některé další sbírkové předměty, jež Mentbergerovu kolekci doplnily a umožnily ucelenou muzejní expozici. Na přípravných pracích se podílelo i Státní židovské muzeum v Praze, které rovněž přispělo exponáty. V červenci roku 1994 tak mohlo dojít ke slavnostnímu otevření Muzea Kasejovice.^{26]}

Václav Mentberger nebyl jen pilným sběratelem, ale také pilným autorem. Kromě folklóru Kasejovicka, který sbíral a přepisoval, ho zajímaly osudy místní šlechty (Šporkové a páni z Vrtby), nejvíce pak patrně Židé v Kasejovicích a okolí. K tomuto tématu se však dochovaly jen rukopisy jeho prací. Jeho prvním knižním počinem byla redakce publikace *Kasejovické rodiny v polovici 18. století*, jež vyšla jako příloha k ročence živnostensko-obchodnické záložny v Kasejovicích.^{27]} Autorskou prvotinu potom představuje sbírka ústní lidové slovesnosti *Kasejovické pověsti, písně a říkanky*, vydaná roku 1938 vlastním nákladem.^{28]} Nově publikaci představila, se svou redakční úpravou, v roce 2010 znalkyně odkazu Václava Mentbergera Mgr. Štěpánka Löffelmannová,^{29]} ředitelka Základní školy Kasejovice. Cenné jsou i Mentbergerovy práce z dějin plzeňského průmyslu, na prvním místě monografie *První plzeňská papírna*, která vyšla v Lábkově nakladatelství^{30]} a byla následně ještě doplněna drobným spiskem *Přehled papírníků s ruční výrobou v Čechách*.^{31]} Další zajímavé práce z dějin průmyslu pak publikoval Mentberger v Bělohávkově archivním sborníku *Minulostí Plzně a Plzeňska*. V roce 1958 vyšla stať *Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží*^{32]} a v roce 1959 stať *Průmyslová keramika*

25] Marie SEKÁČOVÁ, *Václav Mentberger a vznik muzea v Kasejovicích*, s. 50; Táž, *Kasejovický rodák Václav Mentberger (1886–1969)*. In: Štěpánka Löffelmannová, *Kasejovice (1264–2014). Sborník příspěvků k 750. výročí první písemné zmínky o Kasejovicích*, Kasejovice 2014, s. 131–152.

26] Tamtéž, s. 63.

27] Václav MENTBERGER (ed.). *Kasejovické rodiny v polovici 18. století. Příloha k ročence živnostensko-obchodnické záložny v Kasejovicích*, Kasejovice 1937 (4 s.).

28] Týž, *Kasejovické pověsti, písně a říkanky*, Plzeň 1938.

29] Týž, *Kasejovické pověsti, písně a říkanky*, Kasejovice 2010.

30] Týž, *První plzeňská papírna*, Plzeň 1949.

31] Týž, *Přehled papírníků s ruční výrobou v Čechách*, s. 1. 1969. Bez stránkování.

32] Týž, *Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží*, *Minulostí Plzně a Plzeňska*

Dubského z Vitinovsi.^{33]} Obě jsou kapitolami z dějin plzeňských závodů na výrobu průmyslové keramiky, Khüryho provozovna byla v dnešní Pallově ulici, Dubského podnik na Karlovarské třídě. O jejich produkty se Mentberger zajímal i jako sběratel. V Lábkově nakladatelství a s Lábkovou pomocí vyšly dvě práce z dějin hudby a biografie hraběte z Vrtby, příslušníka jednoho z nejstarších rodů západočeské šlechty.^{34]} V Archivu města Plzně je uložen cenný strojopis *Kasejovičtí Židé*^{35]} a také genealogie vlastní rodiny *O Mentbergerech v Kasejovicích*.^{36]} Posledně jmenovaná práce je také v kopii uložena v depozitáři Muzea Kasejovice, a to s datací z roku 1956.

Součástí Mentbergerovy vlastivědné práce bylo vedení obecní kroniky. Role pomocné síly archivu mu byla svěřena roku 1948. Jeho prvním úkolem bylo pořázení retrospektivních zápisů od roku 1938, kdy válečná kronikářská činnost nebyla německou správou podporována a již provedené zápisy byly zabaveny jako závadné. Mentberger starší zápisy po válce získal zpět a s jejich pomocí a s pomocí svých válečných deníků převyprávěl události Kasejovic ve čtyřicátých letech dvacátého století. Činil tak podrobně, pečlivě a s erudiicí, kterou si vypěstoval i spoluprací s Plzeňskou historickou školou. Funkci kronikáře zastával až do roku 1964.

Významnou součástí Mentbergerova působení byly také jeho vlastivědné přednášky, které organizoval a realizoval v Kasejovicích v zasedací síni radnice v padesátých a v první polovině šedesátých let. O tématech, obsahu i ohlasu se dozvídáme jednak z vlastních zápisků Václava Mentbergera, jednak z Pamětní knihy Kasejovic.^{37]}

Václav Mentberger zemřel po krátké nemoci roku 1969 a je pochován v rodných Kasejovicích. Roku 2000 mu bylo in memoriam uděleno čestné občanství obce Kasejovice, za založení muzea a uspořádání sbírkového fondu.^{38]} Dostalo se mu tak zaslouženého ocenění jeho celoživotní národopisné a historické práce a upřímného patriotství, které přineslo budoucím generacím (a to nejen kasejovickým) užitečné plody.

1,1958, s. 168–171.

33] Týž, *Průmyslová keramika Dubského z Vitinovsi*, *Minulost Plzně a Plzeňska* 2, 1959, s. 171–174.

34] Týž, *Mozartova hudba na Plzeňsku. Výstavka Národopisného musea Plzeňska u příležitosti 150. výročí Mozartova úmrtí r. 1941*, Plzeň 1941; Týž, *Hudební archiv Smetanova mládí*, Plzeň 1942 (=Ročenka Národopisného musea Plzeňska 23); Týž, *Z deníku Jana Josefa hraběte z Vrtby*, Plzeň 1940 (=Ročenka Národopisného musea Plzeňska 21).

35] Archiv města Plzně, fond LPV Václav Mentberger, karton 420 – *Kasejovičtí Židé; Stará synagoga vypravuje*. Strojopisy.

36] Tamtéž, inv. č. 530 – *O Mentbergerech v Kasejovicích*. Rukopis, nestránkováno.

37] Tamtéž, karton 419; SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, Archiv města Kasejovice, Pamětní kniha města Kasejovice 1922–1990, s. 544.

38] Štěpánka LÖFFELMANNOVÁ, *Václav Mentberger*, s. 19.

Závěrem se pokusme o krátké shrnutí: Mladší generaci Plzeňské historické školy, působící v čele plzeňské regionální historie v letech 1945–1965, lze zařadit do třetí generace gollovského českého dějepiscství se všemi jeho znaky. Její hlavní přínos spočívá ve skutečnosti, že dokázala udržet a rozvinout tradici vědeckého dějepiscství v Plzni, založenou zde již koncem 19. století a pěstovanou po celé období meziválečné. Vytvořila a naplňovala kvalitní odborné periodikum – ročenku *Minulostí Plzně a Plzeňska*, později *Minulostí Západočeského kraje*. Podobným odborným historickým periodikem se v té době mohlo pochlubit jen málokteré město v republice, nepočítáme-li Prahu. Za reprezentativní dílo této školy pak považujeme první vědeckou syntézu o dějinách města Plzně. Mladší Plzeňská historická škola dala poválečné historiografii města koncepci a poskytovala publikační možnosti i několika dalším historikům v regionu, které ke škole přímo neřadíme. V periodiku *Minulostí Západočeského kraje* publikovali nezřídka i pražští či brněnští odborníci, za všechny jmenujme Eduarda Maura, Václava Mencla, Rudolfa Turka, Zdeňka Kalistu, Ivana Hlaváčka a další. Původní společné úsilí a úspěšné zdolávání úkolů, které si vědci Plzeňské historické školy předsevzali, přerušila vzrušená doba vrcholící tzv. Pražským jarem 1968. Nestihla se nakonec vydat ani již v podstatě hotová *Historická čítanka západních Čech*, ani třetí díl *Dějin Plzně*. Ten, který vyšel roku 1982, byl již původnímu projektu mladší Plzeňské historické školy dosti vzdálený. Normalizační léta přinesla zcela novou situaci, změnily se podmínky práce a badatelské možnosti i pro plzeňské historiky. Historiografická obec města byla ostatně obměněna po roce 1970 do jisté míry i personálně. Přestože nebylo souběhem okolností umožněno, aby regionální historiografie Plzně došla až tam, kam si stoupenci mladší Plzeňské historické školy v padesátých letech představovali dojít, lze konstatovat, že škola byla významnou a přelomovou etapou v dějinách městského dějepiscství, a to i přes nepřízeň doby, ve které vstupovala na scénu regionální historické vědy. Přinesla do plzeňského dějepiscství zajímavé metody historikovy práce, spočívající především v detailních a exaktních analýzách pramenů dříve opomíjených, rozuměj pramenů hospodářské a správní provenience, přinesla princip týmové práce, zájem o ekonomické a sociální dějiny a o dějiny novější. Přínos školy je dodnes patrný a stal se jakýmsi základním kamenem, na němž její následovníci mohou stavět. Škola mimochodem sehrála významnou roli nejenom v dějinách plzeňské vědy, její představitelé vstoupili i do dějin národních, zejména svými studii teoretickými a metodologickými, a jsou zmiňováni v celonárodních přehledech dějin historiografie Františkem Kutnarem či Josefem Hanzalem.³⁹⁾

39) František KUTNAR, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscství 2*, Praha 1977, s. 414; Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945–1989*, Praha 1999, s. 140.

Younger generation of Pilsen history school and Václav Mentberger

Summary

The term “Pilsen history school” refers to a group of historians who were active in Pilsen at the end of the 19th and in the 20th centuries. This specific name was first introduced into professional circles by one of its leading members, Miloslav Bělohlávek, in an essay entitled *Historiografie Plzně*, published in the magazine *Muzejní a vlastivědná práce*, where it was used to denote modern Pilsen historiography and its representatives. Bělohlávek regarded Josef Strnad and Fridolín Macháček as the founders of the Pilsen history school; he later described their successors as the young generation of this informal association. Since then, the term has appeared numerous times in various texts dealing with 20th century Pilsen historiography.

The Pilsen history school as we perceive it today consists partly of an older generation – Josef Strnad, Fridolín Macháček and non-academic member Ladislav Lábek, and partly a younger generation of historians – Miloslav Bělohlávek, Adolf Zeman, Václav Čepelák, Václav Jílek and Jaromír Kovář, plus a younger non-academic section made up of Václav Mentberger, Bedřich Štíešs, Jiří Zykmond and Jan Fridrich. In a broader sense, the young Pilsen history school would also include members of the historically linked West Bohemian branch of the Czechoslovak Historical Society at the Czechoslovak Academy of Sciences, namely Jindřich Vacek and Vojtěch Laštovka, or Vladimír Bystřický. The primary unifying factor in this loosely formed group was common work on issues of the day in regional history, specifically the history of the city of Pilsen and what was then the West Bohemian region. The school served as a research body for the Pilsen Municipal Archives, which provided the location for meetings, consultations and team collaboration. However, the Pilsen history school researchers had in common not only topics but also methods and approaches to professional research and the presentation thereof. Viewed from a wider perspective, the Pilsen history school may be considered part of the national Goll school throughout all its generations.

Václav Mentberger, amateur museologist, ethnographer and historian, was one of the foremost members of the non-academic branch of the Pilsen history school. In addition to deserving credit for establishing the unique Kaševojvice museum, he bequeathed a legacy of interesting historical work, especially concerning the history of regional industry. He was also a close friend of the Pilsen post-war municipal archivist Miloslav Bělohlávek, with whom he worked on organising the archives and publication of a guide to the archive collections. He had no background in history; nonetheless, thanks to lifelong education and consultations with Pilsen historians, he acquired the necessary

methodology and his published studies demonstrated high quality. His name is therefore justifiably included amongst renowned historiographers of Pilsen and the surrounding area.

Příloha – Václav Mentberger^{40]}

40] Archiv města Plzně, inv. č. O 5184.

